

RU DENIA SPIRITUALĂ DIN NĂȘIE – MONOGRAFIA UNEI
INSTITUȚII TRADIȚIONALE
Spiritual kinship - the monograph of traditional institutions

Georgela ȚĂRANU*

Abstract

This paper addresses the phenomenon of sponsorship as a species of kinship symbolic meanings ontogenesis and traditional institution of sponsorship, with its customizing the area of the Romanian Christian Orthodox.

It also deals with the scope of sponsorship phenomenon in contemporary society, addressing a qualitative methodology. Trends are emerging to be in agreement with those of the whole society - desacralization, debunking, openness to, disinhibition.

Located at the interface between Church and Family, generating spiritual kinship and authority of special type of sponsorship, two thousand year traditional institution as "total social phenomenon" social network structures and project their collective mental representation by complex game between sacred and profane, secular and religious haric-pecuniary, economic, cultural, public and private, formal, informal, individual-family-community.

Keywords: monograph of traditional institutions, ontogenesis institution sponsorship, sponsorship spiritual kinship, structures and functions of the institution sponsorship, sponsorship representation of social institution

Instituția nășiei, cu multiplele sale inserții în canavana socialului, constituie o temă de reflecție nu doar pentru teolog, etnograf/antropolog sau istoricul vieții private, ci și pentru sociolog.

Istoricul și actualitatea temei investigate. Studii consacrate rudeniei spirituale din nășie au fost elaborate mai ales în domeniul antropologiei și etnografiei. De această temă se leagă numele lui J. G. Frazer, A. Van Gennep, pentru care nășia constituia

---

* Lector univ. dr., Universitatea **Constantin Brâncoveanu**, Pitești
Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

un fenomen sincretic, cu funcții ancestrale de purificare, inițiere și de agregare în comunitate, esențiale în riturile de trecere.

Și antropologii moderni îi descoperă valențele de asociere și coeziune, economice și de comunicare, așa cum o relevă, de exemplu, fenomenul **compdrazgo**. Sidney Mintz și Eric Wolf (1950) sunt cele mai citate nume, prin lucrarea lor, **An Analysis of Ritual Co-Parenthood (Compadrazgo)**, dedicată nășiei/cumetriei din arealul latino-american.

Prin lucrarea sa, **Alternative Social Structures and Ritual Relations in the Balkans** (1968), Eugen Hammel devine un reper în studiul instituției nășiei în sud-estul european. Interesul stărnit pentru această instituție antrenează și alți antropologi străini: S. Beck (1976), J.L. Flandrin (1976), D. Musset (1981), Gail Kligman (1998) etc.

La noi acest fenomen a fost valorizat mai ales în aria etnografică, de nume semnificative ale domeniului: Teodor Pamfile (1920), Simion Florea Marian, (1892), Elena Niculiță Voronca, (1903), Ioan Meițoiu (1969), Nicolae Constantinescu, (2000), Ion Ghinoiu, (2001, 2004), Alina Ioana Ciobănel, (2002) etc., culminând cu **Atlasul etnografic Român**, un **Corpus de documente etnografice** din toate regiunile țării, care conține informații și despre instituția nășiei.

Importanța nășiei pentru structura socială a satului românesc a fost evidențiată și în monografiile **Școlii sociologice de la București**, studii consacrate temei aparținând sociologilor Xenia Costaforu, Ion Chelcea, Henri H. Stahl etc.

Investigația prezentă, realizată în condiții de interdisciplinaritate, la intersecția dintre nivelul de cercetare fundamental și cel retrospectiv – previzional, încearcă să contureze profilul monografic al instituției nășiei și tendințele de evoluție în contextul social general, printr-o analiză dominant calitativă a studiilor de caz (un studiu de caz longitudinal, transgenerațional – 15 ani și 4 generații investigate în localitatea Ianca, județul Brăila și un studiu de caz multiplu – 8 etnii brăilene), reprezentative pentru tema cercetată.

Rudenia spirituală din nășie se încadrează în ceea ce ar putea fi definit ca **fenomen social total** a cărui complexitate poate fi surprinsă doar printr-o **abordare interdisciplinară**. Juxtapunerea de atribute aduse prin studiul interdisciplinar - antropologie, religie, teologie, etnografie, sociologie, psihosociologie - completează polisemantica conceptelor rudeniei spirituale din nășie, conferind sensuri noi, determinând funcții și disfuncții. Înțelegem atunci afirmația lui Dimitrie Gusti (1946: 3) că „sociologia este prin menirea ei interdisciplinară”.

Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

Prin acest demers, nășia s-a dezvoltat ca o **instituție tradițională**, moștenind practici magice, precreștine propițiatorii și apotropaice, cu sens de a proteja și oferi nume și șansă/noroc, omului în această lume, dar și valențe mitice, creștine, soteriologice - garanție pentru mântuire și viața veșnică.

În sincretismul specific fenomenului etnografic, nășia a preluat cutume păgâne, asimilând în cele din urmă și rolul ritualic al moașei de baștină, dezinstituționalizat în urma profesionalizării medicale.

Nășia este în primul rând o relație de rudenie, determinată în urma participării la ritualul creștin al botezului și cununiei. Doar aceste acte rituale sunt generatoare de înrudire spirituală prin implicarea nașilor ca personaje – martor în săvârșirea celor două taine creștine (I.N. Floca, 1990). Este o pseudo-înrudire parentală (Pitt-Rivers, 1968), dar care opune aceleași interdicții ca și cea naturală, privind raporturile sexuale dintre persoanele relaționate.

Natura relațiilor de rudenie și rostul lor pentru individ poate fi analizată pornind de la „**atomul de înrudire**” – cea mai simplă unitate socială structural-funcțională, așa cu l-a definit pentru rudenia naturală, părintele structuralismului, Claude Lévi- Strauss (1978).

Asociindu-i acestei structuri **status-rolurile specifice** și **mecanismul de transmitere** a acestora, ar rezulta trei modele de înrudire posibile pentru un Ego:

- a. **rudenia naturală**, în care status-rolul este dat, atribuit prin naștere, **moștenit pasiv**, generând un set de relații și atitudini ca cele descrise de Claude Lévi- Strauss, în care unchiul matern, de exemplu, joacă rolul unui tată-feminin, a unei autorități patern-afective, în mod compensator cu cea patriarhală, a tatălui;
- b. **rudenia socială**, în care status-rolul este dobândit în urma unui **proces activ de inițiere**, o socializare sinonimă cu profesionalizarea, prin intermediul unei relații de tip discipol-maestru, supervizată de Patronul spiritual, Eroul fondator, civilizator, cel care **illo tempore** a inițiat tehnica, arta respectivă, a fondat **școala, învățătura etc**;
- c. **rudenia sacră**, în care status-rolul este dăruit în urma alegerii arbitrare (din perspectiva lui Ego) de către o entitate divină, pentru a realiza un act eroic, **sacrificial**. În cadrul acestui atom de rudenie, pe lângă relația de tip EU-TU (M. Buber, 1992), ca experiență religioasă absolută, apare ca martor, Profetul, **cel care a fost prezent în actul revelației**, cel care va împărtăși realitatea acelei hierofanii (înfierie, hierogamie etc).

Fiecare dintre aceste tipuri de înrudire este un model ideal în sens weberian. Există o legătură determinantă între cele trei tipuri de rudenie. Pentru ca să fie discipol, Ego trebuie să se nască, să primească niște atribute firești la care se vor adăuga cele dobândite.

Acestea pot fi activate din starea potențială de „daruri” native – **latențe spirituale** (I. Bădescu, 2002), până la plenitudinea împlinirii – profesionale, vocaționale. Când este și ales, are un destin special (mulți chemați, puțini aleși), darul este grația însăși, iar Ego își sacrifică propria voință pentru a îndeplini misiunea, chemarea.

Aceste tipuri de înrudire derivă de fapt din rudenia naturală. Relația parentală stă la baza rudeniei sociale și de cele mai multe ori a cele sacre, omul fiind în majoritatea antropogoniilor considerat fiu al zeilor.

Mitul biblic și atomul rudeniei sacre. Analizând Evangheliile și mitul lui Hristos, poate fi exprimat printr-o relație de înfiere în cadrul Treimii, avându-l ca martor-revelator pe Ioan Botezătorul. Acesta execută un act ritual purificator, simbolic, botezând în apa Iordanului și chemând la umilință și pocăință. Ceea ce se întâmplă în timpul botezului lui Iisus este diferit de ceea ce făcuse Ioan cu ceilalți discipoli ai săi. Diferența constă nu în botez, ci prin faptul că a fost martorul înfierii lui Iisus de către Dumnezeu prin declarația acestuia făcută direct Profetului și prin pogorârea Duhului Sfânt, a grației, darului. În cadrul acestui atom de înrudire sacră, Iisus este recunoscut drept fiu, Ioan Botezătorul va fi martorul și propovăduitorul mitului Fiului lui Dumnezeu și a menirii sale Mântuitoare, soteriologice. Mai mult de atât, Ioan fiind de fapt profet, „înainte-văzător cu duhul”, anunță chiar înainte de a fi martor, aceste evenimente.

Atomul de înrudire sacră devine un simbol pentru ceea ce avea să constituie botezul ca act ritualic de primire a „pecetei darurilor”, a Duhului Sfânt. Această rudenie simbolică a devenit **rudenia spirituală din nașie**.

Pornind de la același atom de înrudire, Salvatore D’Onofrio (1991) descrie această relație raportându-se la Sfânta Familie, în care cuplul parental este Dumnezeu și Fecioara Maria, iar Iosif se găsește în situația unui tată social.

Consider că modelul prezentat inițial este mult mai conform cu mitul biblic și de asemenea și cu reprezentarea socială a calității de naș a lui Hristos, care i se atribuie în tradiția creștină populară, lui Ioan Botezătorul. În plus, actul botezului este un act inițiativ fondator pentru înrudirea spirituală din nașie, în toate cultele creștine (mai puțin cele protestante, care nu recunosc această taină).

Pornind de la acest mit, încă de la începuturile sale ritul botezului era poarta de intrare în creștinism, inițierea în Taine.

Ontogeneza instituției nașiei cunoaște o istorie continuă, timp de două milenii, identificându-se de fapt cu cea a Bisericii. În *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

evoluția formativă a instituției nașiei am putea identifica patru etape:

a. **Etapa precreștină**, în care existau ceremonii ce necesitau prezența unor martori și săvârșitori de libații și purificări rituale cu ocazia transgresării pragurilor semnificative din ciclul vieții. Arnold Van Gennep (1998), în celebra sa lucrare dedicată riturilor de trecere, le justifică rațiunea în corelație cu ciclul vieții și evenimentele care marchează saltul de la un stadiu la altul.

Aceste rituri constau într-o serie de tehnici - libații, onțțiuni, etc, în care elemente ca apa, uleiul, focul se constituiau în medii cu funcție sacră, de purificare etc. Esența lor este însă una inițiativă, care nu este doar „un simplu rit de trecere, nici un proces de ucenicie continuu, ci ritual de formare discontinuu și ireversibilă a individului ca reprezentant al unei categorii sociale al cărei atribut esențial este experiența comună și tranzitivă a acestei transformări pur culturale” (P. Bonte și M. Izard 1999: 519).

În cazul mediului iudaic în care, inițial creștinismul a apărut ca o erezie, o „inovație” socială reflexă la fariseismul clasei sacerdotale, se practica în mod special circumcizia ca ritual consacrat prin legământul cu Yahve. Simboliza o jertfă de sine în sistemul complicat al jertfelor aduse unui Dumnezeu punitiv. De asemenea, acest ritual, ca de altfel toate evenimentele esențiale ale ciclului vieții, presupunea un asistent, un martor numit synderik/syndikos, instituție preluată și de creștinism, dar și de islam.

B. **Etapa iudeo-creștină**, când instituția nașiei se fundamentează în mit și se coagulează sincretic asimilând funcții din riturile anterioare, demonstrându-și forța mai ales în perioada persecuțiilor anticreștine.

Această religie îl are inițial central pe Dumnezeu Tatăl care dorește ca unică jertfă umană, iubirea. Este Noua Lege instituită de Iisus ca profet. După botez, când i se recunoaște ascendența divină și începe să-și facă discipoli, polarizează în trei ani de propovăduire întreaga societate iudaică. În final este sacrificat, datorită autorității cu care afirma nedreptățile sociale săvârșite de mai marii lumii, în contradicție tocmai cu dorința lui Dumnezeu. Opunând chiar preoțimea, lui Dumnezeu, aceștia își văd subminată autoritatea și îl răstignesc. Este momentul când istoria devine religie și mit. După Înălțare este integrat alături de Tată și Duh în Trinitate, ca divinitate creștină, iar discipolii săi vor răspândi această religie a iubirii, în toată lumea, ca misiune de credință.

C. **Perioada creștinismului primar** este reprezentată în special de personalitatea puternică a celor care I-au urmat mesajul lui Iisus – cei 12 Apostoli și moștenitorii autorității apostolice. Scopul suprem al acestei religii transcende mundanul fiind dobândirea mântuirii și

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

a Împărăției lui Dumnezeu. Iar mântuirea, sau așa cum spune Pavel, răscumpărarea omului de către Dumnezeu – se petrece numai prin credința în acest Hristos mort și înviat. În jurul acestora se coagulează comunitatea creștinilor, cei care împărtășeau același crez, set de valori și atitudini, același stil de viață, simplu, modest, în contradicție vizibilă cu „luxul decadent” al vremii. La aceste repere identitare, încep să se adauge elemente de cult exterioare – însemne, edificii.

Esența cultului creștin îl constituie actul sacrificial, mântuitor al răstignirii lui Iisus Hristos, concentrat simbolic în Euharistie – împărtășirea cu sângele și trupul lui Iisus, act integrat într-un ritual din ce în ce mai complex, o slujbă specială numită liturghie, la care participă numai comunitatea credincioșilor – ecclesia. Cei care aspirau la statutul de creștini, erau supuși unei pregătiri spirituale îndelungate și, numai dacă erau demni, puteau accede la condiția de creștin. Ritualul inițiativ era Sfânta Taină a Botezului care se săvârșea în biserica primară, doar în cadrul sărbătorii pascale, de Crăciun și de Boboteză. Pentru a fi botezat, un martor trebuia să gireze pentru calitatea morală a catehumenului. Acest martor era nașul, menționat pentru prima dată în jurul anilor 235 în **Tradiția Apostolică**.

D. **Perioada dogmatică**, în care se consacră canonic atât importanța cât și modul de exercitare a funcțiilor acestei instituții, cu diferențele sale confesionale generate de evoluția ulterioară a Bisericii ca patron al familiei dar și de sincretismul indus de misionarism.

În această perioadă se disting două etape – cea bizantină, până spre anul 1000 și cea latină, după marea schismă (1503).

Creștinismul, după dispute cu puterea mundană, care i-au consacrat vocația de „oaste a lui Hristos”, devine prin Constantin cel Mare religie de stat (321), iar în următorul mileniu câștigă toate atributele unei religii universale. Sinoadele ecumenice se constituie în foruri legislative de inspirație divină, emițând canoanele care reglementau conduita clerului și a laicilor în raportul lor cu Biserica – instituție terestră, replică a celei divine, din Împărăția Cerurilor, oferită de divinitate adepților săi, spre moștenire.

În această perioadă, prin canoanele emise de Sinodul de la Trulan (692), este reglementată și **rudenia spirituală din nașie** - nașii, în calitate de părinți spirituali erau supuși prohibițiilor incestului ca și părinții de drept. Aceste interdicții se extind și asupra relațiilor cu părinții finilor, deși în mod firesc între ei nu există legături de rudenie naturală. Co-substanțialitatea este subordonată co-spiritualității.

Evl Mediu european asociază instituția nașiei cu parohizarea și deparentalizarea. Ca urmare, autoritatea bisericii ia în stăpânire

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

și matrimoniul, încercând spiritualizarea nu doar a nașterii ci și a reproducerii. Sângele și carnea erau impure și cădeau sub incidența păcatului. Părinții supremi erau preoții, care aveau control asupra sufletului, ceilalți creștini – frați întru Hristos, iar casa, **domus**, era parohizată.

În urma sciziunii (1054), cele două biserici creștine se întâlnesc în cer și în cruciade. Polemica dintre preoți era așa de mare încât erau interzise căsătoriile interconfesionale. Reforma lui Luther adâncește și mai mult diferențele confesionale, înmulțindu-se sectele și apărând noi ideologii, considerate eretice de către creștinismul primar, ortodox. În multe din acestea, pornind de la sloganul **Sole Scriptura**, Sfintele Taine sunt considerate fără suport în revelația divină. Deci, și instituția nașiei este abandonată ca neconformă cu textul biblic.

Revoluția Franceză și următoarele mișcări de emancipare spirituală ale modernismului induc treptat ceea ce avea să devină fenomenul de desacralizare specific perioadei contemporane.

Perioada modernă și post-modernă este caracterizată prin accentuarea secularizării și transformarea instituției într-o ceremonie formală, o relație conjuncturală, de prietenie, între actanți.

Creștinismul românesc, fiind o dimensiune identitară ontogenetică și nu dobândită, în structura etnică a poporului român, este ortodox și apostolic. Prin consecință, și nașia, ca instituție, este fondată pe Tradiția Apostolică și pe Scriptură, fiind reglementată de canoanele de drept ortodox. Spre deosebire de religia catolică, la noi nu li se interzice preoților parohi să fie nași, iar interdicțiile canonice de a se căsători, datorită proximității genealogice, merg până la gradul 7 canonic, (adică 14 grade romane), incluzând în mod egal părinții soțului, soției, în virtutea unității „de carne” care caracterizează această alianță (incest de tip II, Héritier, 1979), și nașii, și finii și cumetrii (incest de tip III/O, D’Onofrio, 1991).

Abordarea etno-religioasă a fenomenului evidențiază **atributul charismatic al autorității** nașului, obținut prin „delegare de autoritate” în contextul sacru al înfăptuirii Tainei Botezului și Cununii.

Din exemplificarea procesuală a **riturilor etnografice** care însoțesc aceste ceremonii religioase se câștigă un alt atribut asociat autorității nașului – ca nucleu central al reprezentării sociale a instituției nașiei, **autoritatea patriarhală**.

Tot acest „spectacol” al nunții și botezului/scalda, cumetria pune în valoare autoritatea nașilor în rolul lor de „mai mare al nunții”, cum traduce chiar și Biblia protestantă, echivalentul *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

nașului de la Nunta din Caana Galileei. Este de remarcat acest punct nodal care, cu toate că protestantismul a dorit a-l fi eludat, evidențiază fără echivoc rolul nașului în Taina Cununiei.

Simbolistica etnografică a ceremoniilor de botez și cununie este la fel de bogată ca și în cazul ritualului religios. Totul are o semnificație, care atunci când este pierdută prin desuetudine, conservă gestul „că așa trebuie”, „așa e bine”, „așa se face”.

De exemplu, în cazul riturilor din arealul românesc, momentul în care mireasa toarnă apă să se spele pe mâini, socrului mare și nașului, în ceremonialul nunții, este practic cel de recunoaștere a autorității patriarhale a celor care îl vor substitui pe tatăl natural. Dintre aceștia, nașul, prin implicarea în organizarea nunții, încă de la pețit, este oarecum un substitut simbolic și pentru mire, tatăl-falic, conotație prezentă în glumele licențioase care se fac în timpul nunții cu referire la acest aspect (rol în inițiere sexuală).

Deși prezintă o largă gamă de variante etno-zonale, privind numărul nașilor, intersecția funcțională cu moașa sau alte instituții, rolul acestora este în toate cazurile principal, evidențiat prin poziția la masă, însemne și vestimentație, relații glumețe, daruri, salut – manifestări vizibile ale statutului, ale onoarei, cinstei și respectului de care se bucură.

Nu doar drepturile se conservă, ci și obligațiile, dintre acestea esențiale fiind „ținerea la botez” – prezența în calitate de martor și atribuirea numelui (propriu sau cel dorit de părinți) și grija manifestată față de creșterea și educarea în spirit creștin a finului. Și părinții copilului, cumetrii, care de regulă, cel puțin tradițional, erau finii de cununie și finul de botez ai nașului (nașul de baștină se transmite pe linie paternă), se găsesc, în orice situație, în raport de rude spirituale. Acest raport de rudenie cade sub incidența prohibiției incestului de tip III, **incest spiritual**.

Dacă documentele etnografice au permis elaborarea unei reprezentări sociale tipice a instituției nașiei la români, cu câteva trimiteri comparative privind diversitatea culturală a fenomenului, evidențierea fenomenului contemporan s-a realizat prin **studii de caz**.

Societatea românească este marcată de tranzițiile succesive prin sisteme socio-politice extreme și crize economice, fapt ce se răsfrânge anomic la nivelul unităților sociale – familie, neam, etc.

Într-un studiu de caz longitudinal efectuat prin interviuri și observație participativă asupra unui neam din orașul Ianca, s-a pus în evidență modul în care, pe parcursul a patru generații, nașia și-a pierdut din atributul moștenit, **dat**, devenind o opțiune, o alegere. În prezent nu mai este o obligație să botezi și să cununi finii părinților, scuza fiind foarte ușor acceptată.

Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

Nășia a devenit un prilej de extindere a rețelei sociale, de câștig de influență, de imagine, capital social și chiar capital politic.

Alegerea nașilor se face pe criterii de vârstă, de proximitate, preferându-se persoane „apropiate”, relația de rudenie fiind convertită de fapt într-o prietenie de familie. Nu se mai transmite numele, și acesta fiind un atribut ales de părinți. Darurile încearcă să compenseze în „material” pierderea din latura spirituală a fenomenului, degenerând uneori fenomenul într-o adevărată competiție de orgolii (potlatch). Se pierd tradițiile. Simbolurile se devalorizează prin pierderea semnificației.

Pentru a evidenția influența unui alt fenomen contemporan asupra nășiei, **migrația**, am analizat **opt studii de caz** privind incidența fenomenului în viața personală la persoane din opt comunități etnice din Brăila (armeni, evrei, greci, turci, lipoveni, bulgari, rromi, italieni). Motivația a constat în intenția de a arăta care sunt consecințele induse de emigrare asupra identității religioase în familiile mixte.

Deși majoritatea dintre aceste persoane se găsesc la a doua sau a treia generație de la momentul emigrării, considerându-se deja „adoptați” de comunitatea românească, își cultivă **identitatea etnică** prin participare la propria „comunitate”, la festivități, sărbători etc. În privința **identității religioase**, majoritatea au declarat că au renunțat la religia părinților, adoptând-o pe cea a noului mediu de apartenență. Aceasta le-a facilitat integrarea. De asemenea, și-au extins rețeaua socială prin înrudire spirituală – au fost martori la ceremonii, au cununat și au botezat creștini indigeni – colegi de serviciu, rude prin alianță etc.

Cu statut cosmopolit și multiethnic consacrat de câteva sute de ani, în prezent, Brăila este un oraș sărac, cu latențe spirituale secătuite ca și oamenii care îl populează. De altfel mulți sunt plecați către alte zări. Astfel, din **zonă de emigrare** (V. Miftode, 1978), din perspectiva resurselor economice, cum era în perioada interbelică a devenit un ofertant de forță de muncă pentru străinătate.

Acesta este și motivul pentru care am ales subiecții din medii etnice diferite, pentru a putea evidenția consecințele emigrării asupra populației de români emigranți – **pierderea sinelui spiritual**. Negăsind o comunitate spirituală identică, românul din diaspora va căuta ancore în alte credințe. Deși din studiile de caz prezentate reiese că cei mai mulți au plecat „cu nunți și botezuri”, pentru mulți, statutul de străin este greu de suportat și din acest punct de vedere.

Caracteristicile instituției nășiei. Fiind o instituție de manifestare a darului, a schimbului, pot fi analizate aspectele „morale, juridice, religioase, economice, politice și familiale” (M. Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

Mauss, 1997: 179) ale instituției ca „fenomen social total”, cum a fost denumit **darul**.

În mod fundamental, nașia **este un cadru spiritual de actualizare a latențelor sufletești**. Ca și dar, nașia este un act grațiat, un „cadru spiritual” de dăruire și actualizare a latențelor spirituale. Acest **cadru trăitor**, de esență spirituală pură, noologică și de origine supranaturală este generat de **Taină**, de prezența Duhului Sfânt. Numai în cadrul tainei, a misterului se generează raportul complex al înrudirii spirituale (I. Floca, 1990, vol. II: 81).

Structura instituției nașiei. Fenomenul de înrudire spirituală din nașie și relațiile generate a fost studiat inițial de către Mintz și Wolf (1950). Aceștia diferenciază în ansamblul rețelelor sociale, în funcție de statutul social al actanților, relații de nașie/cumetrie **orizontale**, create între membrii din aceeași categorie socială, și **verticale**, care se stabilesc între persoane cu statut socio-economic diferit.

Eugen Hammel (1968), antropolog american, inițiază studiile de înrudire spirituală din nașie prin cercetarea sa la nivelul populației sârbe, considerându-le **structuri sociale alternative**. Rudenia spirituală din nașie creează rețele de înrudire, nașia fiind „un bun care se poate vinde și cumpăra, iar relația, ca una exclusiv de schimb, în sensul descris de Lévi-Strauss” (Ciobănel, 2002: 29). Hammel remarcă, de asemenea, interdicția incestului spiritual, dintre nași și fini, cât și rolul economic și social al instituției nașiei, prezentând un model economic al acesteia. Multe din observațiile lui Hammel sunt valabile și pentru arealul românesc.

Foster (1969) este primul antropolog care a evidențiat existența unui discurs ideal și normativ care induce și descrie comportamentul real în cadrul grupului/instituției nașiei. Tot el este cel care evidențiază **tipul ideal al instituției nașiei/cumetriei** - o organizație generatoare de relații egalitare de reciprocitate și legături dezinteresate, caracterizată prin obligația socială a educației, respect și asistența reciprocă între **compadres**. În practică, însă, a dovedit că persoanele implicate intră în jocuri și strategii economice și politice pentru a-și maximiza profiturile și a-și atinge scopurile. Nivelul socio-economic al participanților, prin urmare, este de o importanță fundamentală în momentul creării relației.

Una dintre principalele caracteristici ale sistemului de nașie este **adaptabilitatea** la **contexte diferite**, atât economice, politice, socio-culturale, chiar și religioase, cât și la diferitele **interese ale persoanelor** care îl practică, așa cum au demonstrat de altfel în cercetările lor Mintz, Wolf (1950) și Foster (1953).

Analizând corelația dintre cumetrie/compadrazgo și mutațiile socio-economice din Peru, Jorge Gascon (2005: 191-206), în *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

articolul său, evidențiază pe lângă **funcțiile economice** ale relațiilor de rudenie spirituală din nașie și **caracteristicile acesteia** care îi permit mularea instituției pe realitățile sociale contextuale.

Astfel, autorul ia în discuție **variabilitatea**, care pe termen lung demonstrează diversitatea modelelor de nașie / cumetrie în timp și spațiu.

Antropologul american Catherine Allen (1988: 90) face observația că legăturile **compadrazgo**, cum este denumit fenomenul nașiei în arealul latino-american, în combinație cu căsătorii, alianțe și rudenie, constituie „constelații de obligații reciproce, dependență care în timp generează noi relații între rudele tinere, cele vechi ne mai fiind active, prin dezinteres comun, decese sau ceartă. Ca și legăturile de rudenie, obligațiile create prin nașie pot deveni împovărătoare, și pot prin urmare să fie ignorate sau încălcate”.

Structura acestei organizații este în esență un grup primar, cu o anumită polarizare a relațiilor, generată de intensități diferite de interacțiune ce se manifestă pe liniile de forță afectiv-simpatetice care guvernează acest tip de relații. Este un grup corporatist, atributele nașiei fiind transmise pe linie paternă, din tată în fiu – nașul de baștină, de neam.

În cazul în care nașia a fost moștenită patrilinear, relația este direcționată pe linia rudelor din partea finilor cu care familia nașului se află deja în relații de rudenie de nașie. Aceeași polarizare a relației se produce și în cazul în care unul din fini este rudă naturală cu unul din nași. Această situație permite familiei nașului să fie succesiv nași de cununie și apoi nașii de botez ai copiilor familiei cununate (**structura alternativă**, Hammel, 1968). Dacă din diverse motive nu pot să-și asume aceste responsabilități, le transferă fiului, astfel încât nașia să rămână în neam. Ca recunoaștere a respectului ce i se cuvine, nașul va da numele său de botez finului.

Având în vedere funcțiile pe care le exercită nașii cu autoritatea lor specifică, în familiile finilor la un moment dat, un naș putând avea un număr variabil de fini de cununie și de botez, structura acestui tip special de organizație ar fi bazată pe grupuri parțial-suprapuse. (M. Zlate, 1982: 85). Acest tip de structură, propusă în psihologia organizațională de către Rensis Lickert (1961), are în centru conceptul de **motivație** prin care se urmărește integrarea și coeziunea grupului, maxima eficiență în participarea membrilor organizației la realizarea scopurilor specifice. Astfel, în această viziune, autoritatea nașului apare centrată și distribuită, relativ uniform, către toți finii săi.

La modul ideal de funcționare a relației, această structură asigură un comportament din partea nașilor, ce nu permite finilor

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

să se considere neglijați, izolați, ignorați sau umiliți prin subordonarea față de nași. Structura poate oglindi modul în care grupurile se pot asocia între ele, în funcție de diverse scopuri: ajutorare, distracție etc.

Legătura dintre grupuri se realizează în general de către femei, ele fiind așa-zisele „verigi de legătură”, în accepțiunea lui Lickert. De obicei, acest tip de rudenie fiind o legătură ce implică mai mult femeia, prin numărul mai mare de acte interrelaționale la care este solicitată, datini, vizite cu scop precis, normate de obiceiuri, liderul, reprezentantul familiei este femeia, nașa/fina. Femeile fiind mai sociabile, mai active în aceste relații, își exercită predominant influența, atât în relațiile cu nașii, dar și colateral, cu ceilalți membri ai comunității și mai ales cu cei cu statut autoritar: preot, medic, primar, polițist etc.

Instituții și grupuri sociale generate de rudenia spirituală din nașie. Cumetria, compadrazgo și kirvae. Incestul spiritual. Pe lângă instituția nașiei, care raportează nașii la finii de cununie și de botez, printr-o înrudire spirituală se creează între cele două familii - a nașilor și a copilului botezat, relații de cumetrie guvernate de regula negativă a incestului.

Această instituție are o largă incidență în mediul tradițional creștin, fiind cunoscută și studiată de antropologi, tocmai datorită raporturilor sociale speciale care se dezvoltă în jurul ei, dintre care interdicția incestului este prioritară. În studiile sale asupra meso-americanilor, Ravicz (1967) introduce un neologism, **compadrinazgo** (comparrainage, cumetrie), pentru a conjuga cele două axe ale structurii: orizontală – părinții inițiatului și garantul botezului și cea verticală, sau mai bine zis oblică, nașul și finul.

Termenul de „compadrazgo”, „cumetrie” „desemnează deci, un tip special de relații realizate între persoanele, în special, dar nu întotdeauna, care participă la ritualul botezului creștin” (Mintz și Wolf, 1967: 174). Când se vorbește despre cuplul cumătru-cumătră, se face referire la un bărbat și mama finului său și de tabuul incestului care supune relația lor primului articol canonic prohibitiv care se referă la **compaternitas**, interzicând căsătoria dintre un bărbat și mama finului său, rămasă văduvă. Această interdicție este formulată în Canonul 53 al conciliului de la Trulan, din 692, referindu-se la incestul de tip trei - incest spiritual. În general, în cultura creștină, incestul care implică mariajul între cumătru și cumătră este considerat cu mai multă severitate decât chiar uniunea între consangvini sau rudele prin alianță. De exemplu, relațiile sexuale între părinții unui băiețel și nașii săi și între aceștia din urmă și finul lor sunt reprobate fiind considerate ca cele între

frate și soră și între mamă și fiu, o „formă atenuată de incest între tată și fiică și între mamă și fiu” (F. Héritier, 1979).

La români, relațiile de căsătorie fiind în mod tradițional sub optica interdicțiilor canonice și relațiile sexuale dintre cumetri, nași, fini sunt considerate incestuoase și penalizate cu oprobiul public. Există însă și vechea tradiție a cutumelor precreștine, a dreptului seniorului, *jus primae noctis*, în virtutea căruia aceste relații erau permise, iar ulterior prohibiția bisericii ridicată prin „sărindare”, slujbe speciale, „indulgențe” pentru iertarea păcatelor. Aceste atitudini au fost preluate de folclorul tradițional și, sub formă de cântece de nuntă, întregesc atmosfera specifică, de sărbătoare. De exemplu, în cadrul ceremonialului de nuntă, *găina nașului* este un moment tipic al exprimării în cadrul unor glume, de multe ori licențioase, ca o „antiteză la teză”, respectului finilor față de naș versus rolul moașei, al sorocițelor, al socrilor în simbolistica nunții. De asemenea, „exorcizează” tendințele incestuoase naș-fină și naș-fin, defulându-le prin *glumă*. Aceste relații glumete (A.R. Radcliffe-Brown, 2000) între rude completează astfel domeniul a ceea ce va fi considerat rudenia (în franceză, chiar se vorbește despre *parentés à plaisanterie*).

Onoarea, demnitatea sunt atributele morale ale autorității nașului. Când acestea lipsesc, sunt „construite” și compensate de „imagine”, conducând la excese de tip potlatch.

Fenomenul a fost „imitat” chiar și de mediul islamic, în Turcia existând o replică a cumetriei, numită Kivrelük. Este de menționat că acest termen se regăsește și la comunitatea rromă.

Nășii simbolice, instituții simbolice. La rândul ei, și instituția nășiei a generat prin modelul său instituții derivate sau a fost inserată în structura altor instituții.

Monahismul conține o „nășie” simbolică ca replică, la intrarea în viața monahală, ca o naștere în Hristos și o cununie cu Biserica lui, deci o identificare cu Iisus.

Sindicatul. Derivând din sindikos, este o instituție cu scopul paradigmatic al nășiei, al asistenței celui pe care îl girează și îl reprezintă, la interferența dintre putere și subordonați, dintre drepturi și obligații.

Sponsorizarea **este o altă instituție modernă derivată din funcțiile de asistență socială ale nășiei.** La Madrina și Godfather, prezente în cultura occidentală, sunt nume metaforice conferite diverselor organisme – fundații, etc cu scopul de „mecenat”, de asistare materială și spirituală a copiilor cu vocație sau fără părinți, pe parcursul creșterii și educării acestora.

Funcțiile instituției nășiei pot fi abordate din mai mult perspective sociologice.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

Funcționalismul vede în nașie un mecanism integrator care urmărește să elimine tensiunile sociale. De asemenea, la nivelul individului, explică funcțiile de sponsor, părinți, educatori/consilieri, prieteni, șefi, patroni pe care le poate îndeplini nașul, și firește aceea de fiu/fiică spiritual(ă), subalterni, – în cazul finilor.

După Jorge Gascon, funcția principală pentru sistemul social este aceea de a atenua conflictul, fără însă a avea capacitatea să-l elimine. Sistemul de compadre reflectă diferențele socio-economice care au loc în comunitate. Astfel, cumetria devine mecanismul de atenuare a percepției acestor diferențe, este **zona ideologică a reprezentării sociale a autorității nașului** care face din statutul cumătrului/finului un subordonat spiritual: „forma ritualizată atenuază conflictul și ajută grupul/individul să accepte statutul de subordonare precum și pentru stabilirea unor relații verticale de clientelism” (V. Mihăilescu, 2007: 191-206).

Funcțiile nașiei sunt acelea de suport material, de consiliere a noului membru comunitar, care a primit identitate fizică, un nume și identitate spirituală, de creștin, și ale noii unități sociale confirmate de comunitate - familia. Acestea se exercită direct asupra subiecților – finii, dar și asupra neamurilor, grupurilor comunitare aflate în interacțiune, prin relațiile de cumetrie. Asigurând coeziunea socială, comuniunea este manifestată atât în actele și interacțiunile cotidiene, cât mai ales la sărbători.

Fenomen viu, în continuă adaptare la contextul socio-istoric și cultural, nașia prezintă și disfuncții, **efecte perverse**, prin raportarea realității la modelul ideal al instituției.

Din perspectivă noologică, nașia este un **cadru al latențelor spirituale, instituție a familiei exemplare**. În mod inevitabil, dincolo de aparențe, nașia conduce la modelul familial. Familia creștină este în fond familia nașilor: soț și soție, confirmați la rândul lor de legi lumești și cerești, bărbat unic al unei femei unice, uniți prin Taina Cununii. Ajunși la maturitate, acceptă, își asumă responsabilitatea nașiei, obligație strămoșească de altfel, cununându-și finii de botez.

Autoritatea și demnitatea nașilor este asigurată prin **atributele patriarhal-carismatice** din timpul ofierii Sfințelor Taine, ca o delegare de autoritate a preotului-părinte al comunității, dar confirmarea acestei demnități se face numai în viața de zi cu zi, pe parcursul traiului împreună. Făcând parte din neam, sunt cele mai importante persoane, confidenți și critici, părinți și prieteni, îi reunesc atât sărbătorile, dar mai ales grijile, necazurile, problemele.

Astfel, în calitate de cadru al manifestării energiilor grațiate – darul iubirii, darul pruncilor, harul autorității, al înțelegerii, al creației etc. - așa cum este considerată familia nașilor, aceasta are *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.*

în primul rând **funcția de activare a latențelor spirituale**. Exercitată pe toată perioada cât au finul sub grijă părintească, adică pe toată viața, această funcție înseamnă educație creștinească, consiliere creștinească și, mai mult, **un model personal de viață creștină**.

Funcțiile nășiei decurg direct din obligațiile impuse de actele sacre la care participă. Astfel, nășia este un cadru spiritual al darului. Prin legătura determinantă cu cele două Taine Creștine, Botezul și Cununia, nășia este un cadru de transmitere și activare a latențelor spirituale, a darurilor Duhului Sfânt.

Funcțiile de asistență parentală, deci și socială, în calitatea sa de sponsor, îndeplinite față de copil și față de familia care-i devin fii spirituali, decurg din atributul de părinți spirituali, ai instituției. Prin nășie se realizează inculturația religioasă, dar și respectul, ca modalitate cvasi-sacră de raportare a copiilor/tinerilor, față de adulți/ vârstnici, tipică mai ales pentru societățile tradiționale. În mod reflex, pentru adulți este o instituție de exercitare a onoarei și impunere a respectului, a autorității. Aceste funcții sunt puternic marcate cultural, în ceremonial, prin rolul special pe care îl dețin, dar și în viața cotidiană prin salut, atitudini etc.

Familia contemporană, și membrii săi, în coordonatele cadrului de manifestare a vieții de zi cu zi, uită de menirea sa harică. Trăiește în mod superficial relația cu sine, cu Dumnezeu și cu Celălalt. Și relațiile de rudenie spirituală au de suferit, tocmai prin modelul pe care îl oferă și îl perpetuează. Respectul se dorește impus, ca și imaginea care ține loc de onoare, afirmată ostentativ, prin cât mai multă opulență. Finul dă prețul în bani, uitându-se adevărata menire de înălțare spirituală prin dăruire și nu de coborâre, prăbușire în potlatch-ul schimbului material.

De asemenea, instituția nășiei este legată și de fenomenul **inițierii sexuale**, de la atribuirea numelui la botez, și alte manifestări de diferențiere gender, până la consiliere matrimonială, nașii sunt cei care pot oferi finilor această formă de socializare și educare a identității de gen, latură fundamentală a identității de sine, alături de cea etno-religioasă.

Funcția juridică, morală – martor și avocat - nașul este cel care prin prezența sa garantează în fața lui Dumnezeu și a comunității pentru viața creștină a finilor săi. De asemenea, îl pețește, uneori semnează chiar foaia de zestre. De asemenea este martor și semnează la căsătoria religioasă, civilă și la botez pentru conformitatea faptelor.

Nășia mărește, dezvoltă gama, tipul relațiilor sociale, **extinzând rețeaua socială**. Se angajează astfel în relații de tip familial persoane care inițial nu își puteau permite să treacă această graniță psihosocială. De asemenea, nășia **menține status-quo-ul** în cadrul sistemului prin menținerea persoanelor cu status

socio-economic diferit, prin stabilirea de relații pe același palier al statusului. Prin acesta, are un pregnant **rol economic, de redistribuire**, dar și de **susținere economică, influență** etc.

Instituția nașiei este și un **cadru spiritual al comunității**. Este o cale a legăturii, a asocierii, uneori chiar a creării de alianțe între adversari, o modalitate de stingere a conflictelor, al comunicării reale. Una dintre cele mai importante virtuți ale nașiei este cea de a asigura comunicarea reală în cadrul sistemului social al neamului, asocierea și sociabilitatea. Se pare că dintotdeauna acest rol a fost dominat de femei, **cumătră** devenind sinonim cu bârfa - **commere** (cumătră) care a generat și **commerage** (bârfă, clevetire) provine din latinescul **commater** (nașă).

Nașia are și **funcție taumaturgică**. Prin suprapunerea rolului moașei, cea care făcea descântece și asista mama la naștere, nașia preia și din funcțiile acestei instituții tradiționale. A fost menționat, în plus, fenomenul nașiei din satul Copuzu, județul Ialomița, unde în noaptea de Înviere persoanele bolnave psihic practicau un ritual de rebotezare, schimbare a numelui cu scop terapeutic.

Nu în ultimul rând, trebuie specificat rolul avut de nașie ca **modalitate de inserție și integrare socială a familiilor mixte**, în care unul dintre membri a fost convertit la religia creștină, menținându-și însă identitatea etnică, și realizând un proces de sinteză culturală între cele două planuri ale propriei identități.

Disfuncțiile nașiei. Efecte perverse. S-a văzut că o persoană poate adopta la un moment dat, față de imperativele normei, ale tradiției, și atitudini deviate („paradigma lui Merton”). De asemenea, Raymond Boudon (1977) numește „efecte perverse”, sintagmă preluată din economie, fenomenele sociale cu efecte de „contrafinalitate”, „efecte emergente”, „efecte de compunere”, „efecte dialectice” de abatere de la efectul scontat, în mod accidental sau intenționat.

Datorate capacității sale de adaptare sincretică, a ceea ce Gascon Jorge a numit **flexibilitate**, istoria instituției a demonstrat faptul că s-a mulat pe practicile precreștine de purificare și inițiere. Această adaptare nu s-a produs brusc și, în mod firesc, ceea ce era considerat inițial normal ca practică, a devenit ulterior tabu. Este cazul **interdicției incestului**. Ne găsim în fața a trei forme de manifestare a acestui tabu:

- interdicția incestului dintre nașul de cununie și fina sa/nașă și fin;
- interdicția incestului dintre cumetri (nași și părinții firești ai copilului);

- părinții își botezau propriii copii, practică la începuturile pedobaptismului, fapt căzut sub interdicție, considerându-se că nu pot fi și părinți spirituali și soț și soție, în același timp.

Aceste situații s-au constituit de multe ori în excepții, blamate de comunitate, care demonstrează aspectul patologic, de **efect pervers** al fenomenului nășiei.

O altă suită de efecte perverse a rezultat din **manifestarea relațiilor verticale**, în care diferența socială existentă între naș și fini, nu doar subordona ierarhic, ci îi situa într-o relație de vasalitate în care primii dispuneau în mod discreționar de ultimii. Este vorba de **jus primae noctis**, cutumă care s-a manifestat în Evul Mediu timpuriu și în relațiile de rudenie spirituală din nășie. În prezent, este un fenomen extrem de vizibil, mai ales în sfera politicului. Capitalul de putere asociat autorității patriarhal - carismatice a nașului este convertit în capital politic și imagine socială.

Subordonarea socio-economică este evidentă în **relațiile oculte de tip mafiot** care se centreză în jurul nășiei. Istoria Mafiei, ca instituție, se bazează pe autoritatea de tip special a Nașului, **Il Padrino**, și rețeaua criminală dezvoltată în jurul lui. Rețele oculte pe principiul rudeniei spirituale, al legii tăcerii „omerta”, din păcate împânzesc din ce în ce mai evident structurile societății contemporane – mafia japoneză, rusă, chineză se adaugă celei italo-americane, consacrate. Sacrul (negativ) transferă și conferă **putere**.

Și în România „cumetria de partid” (I. Iliescu, 2005) și mafiile s-au infiltrat în toate sectoarele vieții sociale, sau doar și-au schimbat **capii**. Fenomenul relațiilor clientelare de tip mafiot și al cumetriei de partid sunt prezente și în spațiul socio-politic românesc.

Aceasta relevă ceea ce David Stark (2002) afirma, pornind de la ideea că „tranziția postsocialistă nu este de la plan la piață, ci de la plan la clan”, elitele tranziției având tendința de a transforma vechile privilegii comuniste în beneficii postsocialiste, îndeosebi prin transferul fostei proprietăți de stat socialiste în proprietate privată capitalistă.

Reprezentarea socială și tendințe de evoluție a instituției nășiei. Emile Durkheim (1895) descria ceea ce avea să devină un concept cheie al psihosociologiei – **reprezentarea colectivă** - ca fiind independentă de condițiile particulare în care se găsesc indivizii plasați; nu se schimbă cu fiecare generație, dar ea leagă una de cealaltă generațiile succesive.

Ca orice instituție tradițională, și nășia poate fi analizată din punct de vedere reprezentational-imagologic.

Dacă etnopsihologia clasică și antropologia culturală vizează mai mult alteritatea exotică, cercetările curente și-au îndreptat Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

interesul către propriul mediu social, mai mult, mediul de proximitate vecinătate. S-a creat un câmp de interferență între discipline – sociologie, antropologie, psihologie, etnografie, demografie etc. din care cercetarea științifică, în ansamblu, are de câștigat.

Nodul central (J. Abric, 1984, 1994, 2002) al reprezentării sociale a nașiei ca instituție la români îl constituie „autoritatea nașului”, caracterizată prin trăsături calitative, conferite de participarea la actele sacre fondatoare - botezul și cununia.

Acesta apare evident în urma analizei funcțiilor instituției nașiei. Autoritatea patriarhal-charismatică și atributele onoarei și demnității care decurg din ea se constituie ca nucleu stabilizator, ca funcție de autoconservare a reprezentării sociale a nașiei. Conceptul de autoritate asociat nașiei este puternic ancorat în memoria colectivă și istoria grupului etnic, o construcție consolidată de dogmele creștine, așa cum o dovedește ontogeneza instituției nașiei. Această susținere normativă îi conferă stabilitate (mai ales în tradiția ortodoxă) și coerență, o puternică rigiditate și rezistență la schimbare, cu o sensibilitate redusă la contextul imediat (marea majoritate a populației s-a botezat și s-a cununat creștinește chiar în perioada cea mai cruntă a ateismului comunist). Este o autoritate specială, patriarhal-charismatică în jurul acesteia construindu-se toate celelalte atribute și sensuri ale instituției, ca elemente periferice. Acestea îmbogățesc instituția și omul care o reprezintă, prin rolul său asumat vocațional, sau caricaturizează prin pierderea de sens și dezactivarea latențelor spirituale, prin trăirea superficială și egoistă a rolului de naș.

Obiectivarea „nașului”, ca personaj, este un eveniment prin care se face investirea cu autoritate. Acest eveniment conferă un alt sens cvasi-sacru caracterului personal al relațiilor de rudenie. Evenimentul care consacră autoritate nașului este participarea acestuia la ritualul religios – începând cu exorcismele, crezul, spovedania, acte care premerg ritualul propriu-zis al botezului sau cununiei. Sunt demersuri adresate persoanei care va fi naș. Obiectivarea nașiei ca reprezentare socială este un fenomen ușor de sesizat, de exemplu în cazul în care naș devine o rudă apropiată, acesta se reinvestește cu o altă funcție, din frate devine naș, **autoritate** care subordonează celălalt grad de rudenie, are un alt rol social față de care ne raportăm altfel (cu respect acordat nașului, și nu ca într-o relație fraternală, egalitară, permisivă). Obiectivarea detașează reprezentările de ancorarea lor în realitatea socială.

Ancorarea, ca extensie a obiectivării, pune în relief o problemă de determinare în realitate, de individualizare, intră în sfera elementelor, putând căpăta chiar conotații negative. De exemplu sintagma „nașul din tren”, clasată ca o categorie negativă, aduce reprezentării atributul de **coruptibil**.

Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

Diferența de gender în status-rolurile nașiei. În mecanismul de exercitare a rolului nașiei se constată o puternică polarizare de gen. Dacă nașul, cu autoritatea sa spectaculoasă, domină ceremonialul nunții, nașa este valorizată mai mult în cel al botezului, mai ales datorită atributului său intrinsec, de mamă. Această distribuție de roluri imită de fapt diferențierea gender din cadrul familiei tradiționale.

Nici feminismul și nici doctrina socialistă privind egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul nu au putut șterge, nivela cele două reprezentări distincte în mentalul colectiv.

Această polarizare de gen în cadrul instituției pornește tot de la sacralizarea rolurilor bărbat-femeie în cadrul tradiției creștine, doar bărbatului fiindu-i permisă intrarea în altar și serviciul ritualic – de a fi preot. Fiind o instituție cu determinare religioasă, nașia preia și aceste atribute diferențiatore.

Polarizarea diadelor familiale, în raport cu nașia mai ales în structurile bazate pe interrelații de tip comunicațional și simpatetico-afectiv, face ca nașa să aibă un rol mai activ în cadrul organizației, prin legăturile stabilite cu finele și cumetrele. Aceasta face ca în cadrul grupurilor familiale și a relațiilor interfamiliale de tip naș-fin, centrul de decizie să fie în general soțiile; ele dețin informația și tot ele știu cel mai bine să o manipuleze, chiar dacă în comunitate, autoritatea supremă este nașul.

Cele mai evidente manifestări ale acestei diferențieri sunt observabile în cadrul tradiției, a simbolisticii datinilor care premerg sau preced ritualul creștin bisericesc.

În cadrul botezului, în mod frecvent, funcția dominantă este a nașei. În plus, în prezent a preluat, fuzionând, și rolul moașei. Tocmai această funcție face ca rolul de nașă de botez să fie mai frecvent atribuit femeii. Există însă și practica după care, dacă este băiat, pruncul să fie ținut la botez, de naș.

Nașul este arhetipul autorității. Acesta este sublimat de asemenea, prin relațiile glumețe stabilite cu cumetrii, părinții finului de botez, dar mai ales în cadrul nunții. Datorită funcției sale de martor, uneori chiar al tocmeii de zestre, de pețitor și de organizator al nunții, nașul câștigă prin acestea un statut special. De asemenea, darurile oferite finilor de cununie, cheltuiala cu masa propriilor invitați, aduc un plus de prestigiu (este evident fenomenul „du us dot” sau de polthach al acestor ceremonii). De obicei, logica participării invitaților la nuntă este tocmai aceea că și ei vor fi la rândul lor socri sau nași, și «toate se fac cu oameni», la rândul lor se vor putea baza pe participarea actualilor protagoniști.

În plus, la români există tradiția evidențierii exprese a rolului în inițierea sexuală a nașului. O autoritate de tip seniorial, moștenind din statutul patriarhal «jus primae noctis», reprezentarea

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

este prezentă mai mult sau mai puțin explicit, în simbolistica din paremiologie, în orațiile și riturile de la nuntă – „găina nașului”. De altfel, proverbele despre nășie conturează cel mai bine existența acestei autorități speciale care îi este atașată în special nașului.

Paremiologia și arta vin și completează reprezentarea socială a unei instituții de o excepțională valoare spirituală pentru identitatea etnoreligioasă de sine și de neam:

„Cum are naș copilașul/Așa are naș și nașul”. „Cumetrii bărbatu-i zace/Și ea face ce îi place”. „Orice naș își are nașul”. „Dacă moare finul, se pierde cumetria”. „Fă om dintr-un lemn de tei /Și îl botează Matei”. „Își găsește moașă să-l moșească”. „Joacă ursul la cumătru, vezi să nu vie și la noi”. „Lasă-l pe seama mea, eu sunt nașul lui”. „O dată vede nașul buricul finului”. „Printre mumă, printre moașe/Pruncu-a rămas fără boașe”. „Sacul finului e tot nou”. „S-a găsit cine să-i taie din obricariță”. „Ține fine, na și ție,/ Cât p-aci să-mi dea și mie”. „Bucatele sunt destul de bune,/Dar n-a știut nașa a le pune”. „Între moașe multe moare copilul nebotezat” (I.C. Hinteșcu, 1985: 68-200).

Tendențe de evoluție ale instituției nășiei. Desacralizarea societății contemporane. Instituțiile cunosc o permanentă adaptare la nevoile individuale, cel puțin așa afirmă teoriile utilitariste. Uneori, cum o demonstrează studiile relativ recente de psihosociologie, marketing, aceste nevoi sunt induse prin manipulare - persuasiune, modă - astfel încât nu mai au nimic comun cu adevăratele necesități umane, dimpotrivă, se dovedesc distructive. Asemenea tendințe sunt specifice consumismului, ca profil specific societății contemporane, în parte responsabil pentru criza economică și mai ales morală pe care o traversăm.

Toate domeniile au fost „atinse” de criză. Cu atât mai mult, instituțiile tradiționale, fondate pe un suport ideologic moral-religios se găsesc descumpănite și uneori în imposibilitatea de a oferi răspunsuri coerente, modele pentru omul acestor vremuri. Având totul și în fond nimic, așa cum îi oferă confortul unei societăți de consum, știind totul, și în fond foarte puțin, așa cum o demonstrează știința dovedită neputincioasă în fața forțelor naturii dezlănțuite, sau a unui banal virus, existând într-o comunitate de peste 6,8 miliarde, și totuși trăind singur în carapacea eului, omul contemporan se află într-o acută criză morală, de identitate, de sens.

Decreștinarea. Ateismul ca ideologie comunistă a produs, pe parcursul celor peste 50 de ani cât a influențat direct sau indirect conștiința și spiritul european, nu doar o distanțare impusă politic, de Biserică, distrugerea ei fizică – așa cum s-a întâmplat în URSS și

parțial și în celelalte state comuniste, dar mai ales o ștergere a memoriei colective, o indiferență religioasă (J. Sévilla, 2009).

S-a încercat subminarea credinței creștine sub toate aspectele. În consens cu tendințele vremii, desacralizarea era impusă politic. Educația religioasă a tineretului se limita doar la inculturația familială. Botezul și cununia, ca mecanisme de inițiere și consacrare creștină, cât și celelalte sărbători creștine erau făcute în mod clandestin, prezența la biserică, frecventarea mediului eclezial fiind considerate grave abateri de la disciplina de partid. De multe ori, spovedania din amvon era transcrisă în dosarul de la securitate, însăși prelații fiind aserviți sistemului. Cu toate acestea, religia creștină a continuat să fie cult național, parte identitară a oricărui român, datorită vocației divine a unor înalți oameni ai neamului. Nășia, uneori mascată de rolul martorului la cununia civilă, era prezentă în neamul românesc, botezul și cununia religioasă făcându-se în mod clandestin, în mediul intim, familial sau la o mânăstire izolată de priviri indiscrete.

Rudenia spirituală din nășie în societatea deschisă. Sintagmă a cărei paternitate este dată de lucrarea filosofului austriac, Karl R. Popper (1993: 198), **societatea deschisă** este definită ca o societate în care „indivizii se confruntă cu decizii personale”. Preluate de societatea post-industrială, a celui „de-al treilea val” (A. Toffler, 1981), principiile societății deschise se grefează pe acest din urmă model într-o compatibilitate perfectă, asigurând maximum de progres, dar și maximum de libertate individuală.

Un alt model, la nivelul evoluției științei și tehnicii, ca generator al progresului social se inserează organic, predeterminându-l: **societatea cunoașterii** („**knowledge society**”).

Pentru vremurile actuale, „cunoașterea devine din ce în ce mai mult baza și principiile care ghidează activitatea omului. Cu alte cuvinte, acum organizăm realitatea după cunoașterea pe care o posedăm” (M. Drăgănescu). Dintre „vectorii tehnologici și funcționali ai societății cunoașterii” cei cunoscuți până la această dată și care sunt purtătorii, suportul „material” al acestei cunoașteri de masă, generalizate, globalizate, cel mai important prin impactul său este Internetul.

În acest spațiu al „satului planetar” (McLuhan, 1962), individul are, teoretic, acces nelimitat. Libertății de informație i s-a atașat **libertatea de deplasare** și o deschidere fără precedent a pieței muncii. Individualismul, de care vorbea Popper în societatea deschisă, încurajează această libertate prin necondiționarea de grupul de origine, prin virtualizarea legăturilor.

Comunitatea virtuală și nășia-online. Deși nu mai au timp pentru a fi niște creștini practicanți, care să frecventeze curent biserica, să participe la toate slujbele și rânduielile, atunci când au

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

nevoie de îndrumare, românii, oriunde ar fi apelează la părintele preot. Dar uneori acesta este departe, nu au nici alți semenii cu experiență alături (bunici, mătușe), sau poate din comoditate, și atunci deschid pagina de Internet și la un **click** distanță găsesc ceea ce caută.

Pentru a se pregăti la marile evenimente ale vieții, românii, chiar și cei de baștină, au început să acceseze din ce în ce mai des site-urile de pe net. Aici găsești orice, de la magazine virtuale specializate în nunți și botezuri până la tradiții strămoșești, piața virtuală prezentându-și cu opulență, oferta.

De asemenea, pentru a evita dezinformarea și chiar pervertirea credinței și tradițiilor, marile parohii și-au deschis și ele site-uri, asigurând chiar și cateheză virtuală. Aceste servicii religioase se practică în occidentul european, America, Rusia, peste tot în lume, toate cultele având acces la această modalitate de propagandă și de ofertă, ba chiar de misionarism și convertire.

Această formă de socializare virtuală poate fi înțeleasă atât în accepțiunea sociologică și antropologică, ca tip de inculturație, inițiere în normele fundamentale ale culturii de bază, cât și ca modalitate de comunicare și relaționare.

Analiza de conținut a studiilor de caz (***Nășia pe forum, Cateheza virtuală***) conduce la următoarele observații:

- în prezent centrul de greutate îl constituie **aspectul economic și de imagine, al capitalului social pe care îl implică fenomenul nașiei**, atins în mod evident de secularizare și modernism;
- este evident un sincretism al datinilor și obiceiurilor, numitorul comun fiind gradul de conformism al actanților;
- din ce în ce mai complex, trusoul pentru botez și de mireasă se cumpără „la pachet”, conținând „efecte personalizate”, „de firmă”, există un „trend” o modă a acestora, cataloage etc., un adevărat marketing, o „piață” în acest domeniu, în acord cu politica consumistă;
- darul se evaluează în bani/aur/valută și uneori în kilograme (hăinuțele pentru copil);
- prietenia și colegialitatea, relațiile de colaborare sunt cele care stau fundamental în balanță la alegerea nașilor de botez pentru copii;
- „nu știu de ce, dar este foarte bine” este motivația pentru diversele datini, se pierd sensurile obiceiurilor tradiționale, rămâne doar gestul ritualic făcut din superstiție și nu din credință, convingere;
- darul din generozitate nu mai există, fiind înlocuit cu calculul egoist, interesat.

Rudenia spirituală din nașie în satul planetar. Emigrația. Creștinismul, ca mișcare globală de Evanghelizare, „a mărit
 Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

dimensiunile lumii și puterea ei sufletească” (I. Bădescu, 2002: 57) și chiar materială, dacă ne gândim la teoria lui Weber privind relația dintre etica protestantă și capitalism. În plus, este prin deschiderea ecumenică, dar în primul rând prin principiile morale pe care le fundamentează, o punte de legătură între toți oamenii, considerați uniți într-o fraternitate universală. Spiritualitatea creștină stă la baza culturii occidentale, cvasiglobalizată. Și timpul planetei se măsoară creștinește...

Entuziasmul cu care românii au primit deschiderea de după 1989, a fost maxim. La fel și tot ceea ce a adus aceasta. În elanul de a da la o parte trecutul, uneori am abandonat valori fundamentale, lăsându-ne amăgiți de virtualități, advertisig-ul, iluzia fericirii ambalate frumos, specifică idolatriei consumiste, și de alte specimene din fauna saprofită a noii societăți.

Printre alte câștiguri ale libertății se află și tot ceea ce reprezintă mass-media, comunicarea în general. Aceasta a adus cu ea și Internetul, o adevărată *ogîndă magică*, dar mai ales capacitatea de a aduce aici și acum orice informație din orice colț al globului, firește conectat la net. Această potențială întâlnire virtuală dintre oameni își are virtuțile, dar și riscurile ei.

În primul rând, așa cum au constatat psihologii, sărăcesc personalitatea prin ceea ce empatia produce în cadrul relaționării directe. Atrofierea trăirilor aduce în loc destrucțiuni grave până la patologie extremă – suicid/crimă.

Considerând că virtualizarea spațio-temporară prin tehnicile telematice, este o calitate pentru natura metafizică a rudeniei spirituale, în general, prin aculturație, înrudirea spirituală pierde și câștigă atribute.

În condiții de globalizare, rudenia spirituală nu mai poate presupune proximitatea fizică, omogenitate culturală sau stabilitate. Așa cum comunitățile de emigranți religioși se adaptează la noile condiții socio-economice, efortul este identic și în plan cultural și relațional: se confruntă noi ideologii biologice și religioase și noi structuri de rudenie ordinare și spirituale.

Extinse în plan geografic, lipsite de canale de interacțiune încărcate emoțional, „face-to-face”, dar completate de cele virtuale, smulse din mediile tradiționale și cufundate în necunoscut, conceptele, practicile, precum și rețelele sociale generate de structurile de rudenie spirituale sunt, în mod inevitabil, transformate.

Din exemplele studiate anterior s-a văzut, în cazul familiilor imigranților din Brăila, că s-au lăsat captate de contextul socio-cultural, asumându-și și tradițiile grupului integrator. La fel se întâmplă și cu emigranții români care se stabilesc în străinătate. Apar diverse situații conflictuale.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

Cei 50 de ani de ideologie comunistă au marcat profund atitudinea românilor față de latura dogmatică a religiei creștine, lăsând hiatusuri adânci în ceea ce privește educația religioasă. Pe fondul unei religiozități mai puțin manifeste, al frecvenței reduse a mediului religios, românii emigranți în țări de obicei cu o puternică tradiție creștină se confruntă în mod paradoxal cu o serie de dificultăți. Ajunși în situația de a solicita servicii religioase, se adresează parohului, de regulă creștin-ortodox, care îi impune niște condiții mult mai riguroase decât cele ale cultului catolic sau protestant. De exemplu, martorii la cununie și la botez, trebuie să fie o familie creștin-ortodoxă, căsătorită religios (cununie) sau cel puțin o persoană cu această orientare religioasă (botez). Aceștia sunt greu de găsit într-un mediu dominant catolic sau protestant. De aceea, pentru servicii legate de botez și cununie emigrantul român este nevoit să se întoarcă în țară sau se lasă captat de noul mediu religios. Aceste coarctări pot fi determinate chiar de absența unui mediu religios creștin-ortodox, a unei comunități ortodoxe cu care să împărtășească evenimentul sau problemele cu care se confruntă.

Acest demers care determină uneori convertirea la alte culte își găsește explicația în faptul că problemele identitare și de reprezentare sunt acute în situația schimbării contextului socio-cultural, efortul de adaptare presupune căutarea unei susțineri într-un grup cu aceeași identitate care poate fi și grupul comunității religioase. Acesta este unul dintre marile pericole ale străinătății pentru emigranți – pierderea identității etno-religioase, deoarece un asemenea grup de susținere se poate dobândi doar prin convertire sau căsătorie mixtă.

Sub presiunea timpului, supuși unor alte rigori și ritmuri cotidiene, omul postmodern are din ce în ce mai puțină disponibilitate pentru comunitatea religioasă de interacțiune; practica religioasă se reduce, de obicei la servicii religioase solicitate nevoilor legate de ciclurile vieții: naștere, căsătorie, deces.

Intensitatea și frecvența relațiilor sociale directe, de tip „face-to-face”, din categoria celor informale, tradiționale, întâlnirile și vizitele reciproce între rude, neamuri sunt tot mai reduse. Acest fapt se datorează resurselor de timp „liber” din ce în ce mai limitate, dar și a disipării spațiale a „neamului”, ceea ce face imposibilă proximitatea fizică a grupului de rude, la un moment dat.

A crescut în schimb frecvența relațiilor sociale indirecte, mai ales datorită mediilor de comunicare audio-video inclusiv virtuale, a posibilității de mediere, de difuzare de la unu la mai mulți, ceea ce dă falsa impresie de împărtășire a mesajului, când de fapt de cele mai multe ori este un proces persuasiv de manipulare.

Și înrudirea în general și cea spirituală, în special, trebuie să se adapteze la spațio-temporalitatea virtuală. Migrația la nivel mondial și mobilitatea socială rupe individul de mediul lui social primar, inducându-i nu doar flexibilitate adaptativă, dar și o superficialitate în abordarea și asumarea problemelor de viață. Se pierd relații apropiate de rudenie spirituală sau pot deveni mai puțin personale.

Astfel, mediată de tehnologie și ideologie, înrudirea spirituală poate trece de la structurile localizate, verticale la cele mai largi, orizontale, între cei asemenea, aflați de obicei conectați prin rețele informatice de socializare (Internet).

Când rudenia spirituală traversează granițele etnice și lingvistice în noul său mediu, pot exista clivaje, blocaje, bruiaje culturale care duc în final la rupturi definitive între individ și instituția religioasă sau comunitatea etnică, de origine. Și totuși, propriile tradiții și credințe se constituie în valori perene care ancorează individul nu doar în universul concret, ci mai ales în cel simbolic, constituindu-se în surse inepuizabile de energie și forță spirituală.

Există din partea Bisericii Ortodoxe Române deschiderea pentru înființarea de parohii românești în zonele de emigrație cu o densitate mare de români, cum sunt țările Europei de Vest, SUA. Fiecare mare parohie dezvoltă programe sociale pentru românii emigranți, în scopul favorizării inserției sociale, dar și al susținerii spirituale, al contactului cu „țara” în calitate de „ambasadă spirituală”.

Românii care au cunoscut experiența emigrării, se întorc acasă, inevitabil, schimbați, influențați de cultura occidentală. Fenomenul pe care preotul Vasile H. (comunitatea greacă din Brăila) îl semnală pentru comunitatea greacă din Kerkini Lake, Grecia, anume faptul că în urmă cu 30-40 de ani grecii au plecat la muncă în Germania și în prezent, pensionari fiind, s-au reîntors la baștină împreună cu credința lor mai occidentalizată, e drept, îl semnalăm și în România. În ultimii 10-20 de ani, milioane de români au plecat să muncească în Occident. Tinerii, fiindcă s-au căsătorit, au adus pe lume copii și menținându-și credința, poate având nevoie de acest suport spiritual mai mult ca oricând, s-a impus necesitatea înființării și acolo a parohiilor creștin ortodoxe, cu preoți slujitori români. Unii dintre ei s-au reîntors, aducând cu ei și comportamente occidentalizate, alții vor reveni poate către bătrânețe, majoritatea menținându-și însă credința, spiritualitatea, dimensiune fundamentală a identității de sine.

*

În spațiul cultural român **instituția nășiei** este atât de prezentă încât pare să se confunde cu celelate tipuri de rudenie. În *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

vocabularul zilnic, termenii de adresare: nașa, cumătra sunt tot atât de frecvenți ca sora, verișoara sau poate mai mult, având în vedere că uneori desemnează aceeași persoană, dar **rudenia spirituală o subordonează pe cea naturală**. Una din mărcile noastre identitare, ca români, este și nașia.

Suntem un popor de nași și fini.

Bibliografie:

- Allen, Catherine, (1988), **The Hold Life Has: Coca and Cultural Identity in an Andean Community**, Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Bădescu Ilie, (2002), **Noologia. Cunoașterea ordinii spirituale a lumii. Sistem de sociologie noologică**, București: Editura Valahia.
- Bonte, Paul și Michel Izard, (1999), **Dicționar de etnologie și antropologie**, Iași: Polirom.
- Boudon, Raymond, (1990), **Texte sociologice alese**, București: Editura Humanitas.
- Buber, Martin, (1992), **Eu și Tu**, București: Editura Humanitas.
- Ciobănel, Alina Ioana, (2002), **Înrudire și identitate**. București: Editura Enciclopedică.
- D'Onofrio, Salvatore, (1991), „L'Atome de parenté spirituelle”, **L'Homme** 118, avril-juin, XXXI.
- Gusti, Dimitrie, (1946), **Considerații asupra unui Sistem de Sociologie, Etică și Politică**, București: Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice. Seria III. Tom. XXII. Mem. 21.
- Drăgănescu, Mihai, **Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii**, <http://www.scribd.com/doc/10323205/Mihai-Draganescu-Societatea-Informationala-si-a-Cunoasterii-Vectorii-Societatii-Cunoasterii>.
- Floca, Ioan, (1990), **Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească**, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. I-II.
- Foster, George M., (1953), „Cofradía and Compadrazgo in Spain and Spanish America”, **Southwestern Journal of Anthropology**, 9: 1-28.
- Foster, George M., (1969), „Godparents and Social Networks in Tzintzuntzan”, **Southwestern Journal of Anthropology**, 25: 261-278.
- Gascon, Jorge, (2005), „Compadrazgo y cambio en el Altiplano peruano”, **Revista Española de Antropología Americana**, vol. 35, 191-206.
- Gennep, Van Arnold, (1998), **Riturile de trecere**, Iași: Polirom.
- Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, fasc. XX, Sociologie, nr. 6, 2011, pp. 114-140.

- Héritier, F., (1979), „Simbolique de l'inceste et de sa prohibition”, în Izard, M. și P. Smith, **La Fonction symbolique**, Paris: Gallimarde.
- Hințescu, I.C., (1985), **Proverbele românilor**, Timișoara: Editura Facla.
- Lévi-Strauss, Claude, (1978), **Antropologie structurală**, București: Editura Politică.
- Mauss, Marcel, (1997), **Eseu despre dar**, Iași: Polirom.
- Miftode, Vasile, (1978), **Migrațiile și dezvoltarea urbană**, Iași: Editura Junimea.
- Mihăilescu, Vintilă (2007), **Antropologie. Cinci introduceri**, Iași: Editura Polirom.
- Mintz, Sidney și Eric Wolf, (1950), „An analysis of ritual coparenthood (Compadrazgo)”, **Southwestern Journal of Anthropology**, 6: 341-368.
- Mintz, Sidney și Eric Wolf, (1967), „An Analysis of Ritual Coparenthood (Compadrazgo)”, în M. Potter *et al.*, 174-199.
- Pitt-Rivers, Julian, (1968), „Pseudo-Kinship”, în **International Encyclopedia of the Social Sciences**, edited by D. L. Sills, 5:408-13. New York: Free Press.
- Popper, Karl, (1993), **Societatea deschisă și dușmanii ei**, București: Humanitas.
- Radcliffe-Brown, A.R., (2000), **Structură și funcție în societatea primitivă**, Iași: Polirom.
- Ravicz, C., (1967), „Compadrinazgo”, în Wauchope, R., **Handbook of Middle American Indians** VI. Austin, University of Texas Press.
- Sévilla, Jean, (2009), **Corectitudinea morală. Căutăm cu disperare valori**, București: Editura Humanitas.
- Stark, David și Laszlo Bruszt, (2002), **Traietorii postsocialiste**, București: Editura Ziua.
- Zlate, Mielu, (1981), **Psihologia muncii - relații interumane**, București: Editura Politică.
- Zlate, Mielu (1982), **Cunoașterea și activarea grupurilor sociale**, București: Editura Politică.